
УДК 630*16:18

**Ст. лаборант М.О. Лисенко; доц. М.Є. Гайдукевич,
канд. біол. наук – Прикарпатський НУ ім. Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ**

**ДЕКОРАТИВНІ ТА ЗАПОВІДНІ РОСЛИНИ ЗЕЛЕНИХ
НАСАДЖЕНЬ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА**

Проводилися дослідження декоративних і заповідних дерев зелених насаджень міста Івано-Франківська. Обстежено цінні природні об'єкти, що мають

статус "Ботанічні пам'ятки природи місцевого значення". Вивчено дендрофлору зелених насаджень міста, проведено її аналіз. Подано перелік перспективних для міського озеленення видів деревно-кущових рослин, розроблено пропозиції щодо збереження та збагачення видового складу зелених насаджень міста Івано-Франківська.

***Senior laboratory assist. M.O. Lusenko; assoc. prof. M.Ye. Hajdukevych –
Precarpathian national university named after of Vasil Stephanik***

The decorative and protected plants of green plantations in Ivano-Frankivsk

The decorative and protected trees of green plantations in Ivano-Frankivsk were studied. Valuable natural objects that have a status of "Botanical monuments of nature of local importance" were inspected. The dendroflora of town's green plantations were studied and analysed. The list of perspective trees-shrubs species for towns green plantations were formed. The propouses for the protection and richment of green plantation species assortment in Ivano-Frankivsk were made.

Через високі темпами урбанізації, швидкий ріст міського населення, посиленням техногенного навантаження на довкілля, особливої гостроти в сучасному суспільстві набуває проблема озеленення міст, населених пунктів, промислових об'єктів, створення зелених зон навколо них. Сьогодні промислові відходи помітно впливають на мікроклімат міста – склад повітря, якість води, структуру ґрунту тощо. Жодні обмеження, очисні споруди не зможуть захистити міське середовище, якщо поруч не діятиме природний фільтр – зелені насадження. Парки, сквери, алеї, бульвари, захисні зелені зони навколо міст – це один з проявів культурного рівня людей, їх екологічного виховання. Вони були і залишаються невід'ємною часткою облаштування сучасних міст.

В нашому місті приділяється значна увага не лише будівництву нових, а й збереженню старих об'єктів зеленого будівництва з їх особливостями планування та архітектури. У місті зростає чимало цінних декоративних екзотичних рослин, що мають унікальне наукове і захисне значення.

Метою роботи було вивчити дендрофлору зелених насаджень міста Івано-Франківська і дослідити декоративні та заповідні рослини, які мають статус "ботанічні пам'ятки природи місцевого значення".

Дослідницький матеріал зібрано на основі обстежень зелених насаджень м. Івано-Франківська. В роботі частково використано матеріали обласної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника, наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, науково-технічної бібліотеки УкрНДІгірліс та відомчі матеріали Державного управління екології та природних ресурсів в Івано-Франківській області.

Дослідження дендрофлори зелених насаджень міста Івано-Франківська проводилося протягом 2004-2007 рр. Обстеженнями охоплено міський парк культури і відпочинку ім. Т. Шевченка, дендрарій УкрНДІгірліс (вул. І. Мазепи), дендропарк "Дружба" Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, зелені насадження вулиць, скверів, окремих приватних будівель.

При вивченні декоративних та заповідних рослин зелених насаджень міста застосовувався маршрутний метод експедиційного дослідження шляхом закладки тимчасових профільних ліній. При цьому першочергово визначався маршрут обстеження, пізніше складався конспект дендрофлори зелених насаджень і список видів декоративних і заповідних рослин міста. Висоту дерев визначали екліметром, діаметр – мірною вилкою, обсяг стовбура та проекцію крон – метровою стрічкою, згідно з загальноприйнятою у лісовій таксації методикою. Щоб не ушкодити цінні дерева, віковим буравом не користувалися; їх вік визначали окомірно, за морфологічними ознаками.

Рослини визначали за "Визначником рослин України" (1965, 1987), систематичні таксони приймали за А.Л. Тахтаджаном (1966, 1987). Життєві форми рослин визначали за І.Г. Серебряковим (1962). Фізико-географічне районування прийняте за К.І. Геренчуком (1973), згідно за яким м. Івано-Франківськ знаходиться в області Передкарпаття, 9-му Бистрицькому районі. За геоботанічним районуванням місто розміщено в VI геоботанічному окрузі дубових лісів, 21-му Івано-Франківсько-Коломийському районі грабово-дубових та дубових лісів.

В зелених насадженнях міста Івано-Франківська виявлено 113 видів і форм деревно-кущових рослин, які відносяться до 61 роду та 29 родин. Найчисельнішими у видовому відношенні за вмістом декоративних рослин є родини Розових (Rosaceae) – 23 види і форми (21 % дендрофлори) та Соснових (Pinaceae) – 15 видів (13 %). Чисельними є родини Вербових (Salicaceae) – 12 видів (10 %), Кипарисових (Cupressaceae) – 6 видів (5 %), Кленових (Aceraceae) – 6 видів (5 %), Букових (Fagaceae) – 5 видів (4 %), Березових (Betulaceae) – 5 видів (4 %), Маслинових (Oleaceae) – 5 видів (4 %), Жимолостевих (Caprifoliaceae) – 5 видів (4 %). Решта родин представлені 1-4 видами рослин, які в сумі становлять близько 30 % дендрофлори.

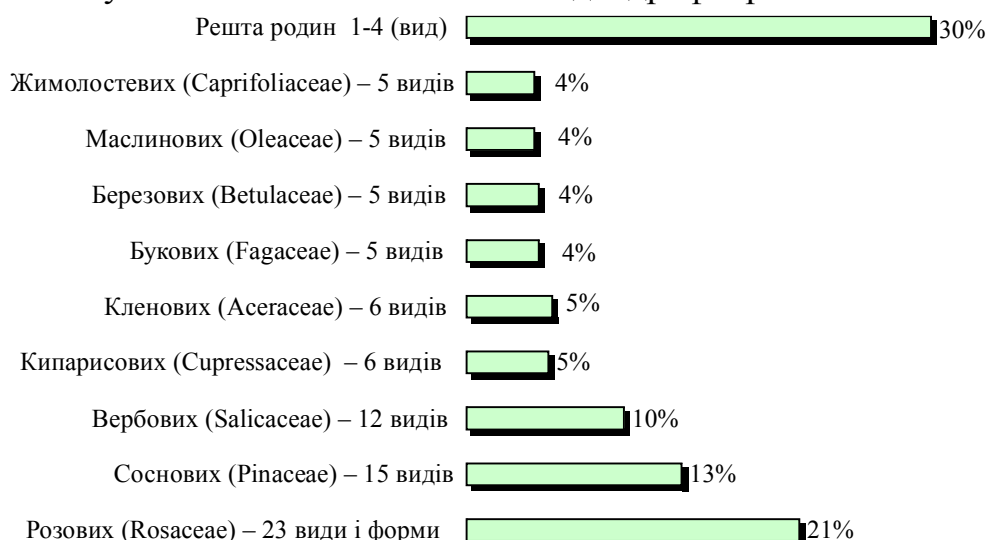

Рис. 1. Найчисельніші родини за вмістом декоративних рослин

За життєвими формами рослини розподілилися наступним чином: дерев – 56 % (64 види), кущів – 40 % (44 види), ліан – 4 % (5 видів). Найчисленнішими за вмістом дерев є родини Соснових (Pinaceae) – 14 видів, Розових (Rosaceae) – 10 видів та Вербових (Salicaceae) – 8 видів. Чагарники найбільше

представлені родиною Розових (Rosaceae) – 13 видів. Ліан – тільки 5 видів з родин Виноградних (Vitaceae), Аралієвих (Araliaceae) та Лимонникових (Schisandraceae).

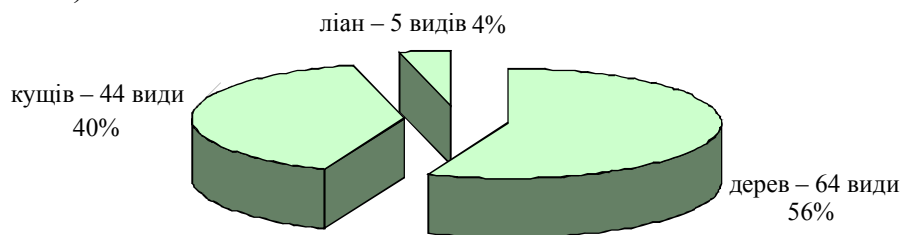

Рис. 2. Розподіл декоративних рослин за життєвими формами

Цікавими для міського озеленення є такі рослини як Модрина європейська (*Larix decidua* Mill), Яловець звичайний (*Juniperus communis* L.), В'яз гладенький (*Ulmus laevis* Pall), Верба біла (*Salix alba* L.), Тополя чорна (*Populus nigra* L.), Липа серцелиста (*Tilia corbata* Mill.), Глід одноматочковий (*Crataegus monogyha* Jack.), Дуб звичайний (*Quercus robur* L.), Береза повисла (*Betula pendula* Roth.), Ясен звичайний (*Fraxinus excelsior* L.) та багато інших.

В озелененні міста застосовуються поодинокі, групові, рядові і лінійні посадки дерев і чагарників (листяні, хвойні та змішані), суцільні зелені масиви, живі огорожі з кущів і стрижених дерев, бордюри з невисоких чагарників та газони багаторічних трав. У вертикальному озелененні застосовуються ліани.

Найбільш розповсюджений вид міського озеленення – парки. В Івано-Франківську міський парк культури та відпочинку ім. Т. Шевченка, як свідчать архівні дані, створений у 1895 р. на основі ділянки природного дубово-грабового лісу. Рішенням облвиконкому від 13.12.1976 р., № 479 та Івано-Франківського міськвиконкому від 11.10.1989 р., № 260, парк взято на облік як пам'ятку садово-паркового мистецтва місцевого значення. У 1989 р. площа парку становила 26 га. Тоді тут проростало 95 видів дерев та кущів, з яких – 12 хвойних, 45 листяних порід і 38 видів кущів; всього – 8793 екземплярів дерев і 2926 екземплярів кущів.

Надалі, впродовж наступних років, парк постійно поповнювався групами декоративних рослин: модрини європейської, ялиці білої, берези плакучої, липи серцелистої, каштана кінського, липи крупнолистої, дуба черешкового, клена сріблястого. Сьогодні площа парку становить більше 30 га. Тут поряд із місцевими, широко розповсюдженими видами сосни звичайної (*Pinus silvestris* L.), ялини європейської (*Picea abies* (L.) Karsten), дуба черешкового (*Quercus robur* L.), ясена звичайного (*Fraxinus excelsior* L.), липи серцелистої та крупнолистої (*Tilia cordata* Mill., *T. platyphyllos* Scop.) і багатьох інших ростуть багато цінних інтродуцентів – гінкго дволопатеве (*Ginkgo biloba* L.), тюльпанне дерево (*Liriodendron tulipifera* L.), платан кленолистий (*Platanus acerifolia* Willd.), кипарисовик горохоплодий (*Chamaecyparis pisifera* Sieb. Et. Zucc.), форзиція плакуча (*Forsythia suspense* (Thunb.) Vahl.) тощо.

На жаль, стан парку сьогодні не задовільний: він хворіє, дерева старіють, втрачають свої декоративні властивості, безсистемно вирубуються окремі дерева і кущі, що не виправдано та недоцільно з погляду озеленення і паркобудівництва. Великої шкоди парку завдають також численні торгові точки.

Парк втрачає колишню архітектурну композицію, біологічну стійкість, естетичну та декоративну цінність.

У місті взято на облік четверо дерев, яким надано статус ботанічних пам'яток природи місцевого значення. Це цінні декоративні дерева, які мають виняткове наукове, культурне та історичне значення.

Дуб черешковий (*Quercus robur* L.). Родина букових (Fagaceae). Віковий дуб, що росте по вул. Маланюка, д. 25 (двір присадибної ділянки приватного сектора). Відомий в народі, як дуб Богдана Хмельницького. Цінний природний об'єкт. Рішенням обласного виконавчого комітету від 13.12.1976 р., № 479, Івано-Франківського міськвиконкому від 11.10.1989 р., №260 та обласної ради від 28.12.1999 р., № 237-11/99, оголошений ботанічною пам'яткою природи місцевого значення. Займає площу 0,01 га. Обстежувався у 1976 р. Тоді його висота сягала 30 м, обсяг стовбура становив 4 м 30 см, діаметр – 1 м 38 см. У 1989 р. його параметри склали: висота 31 м, діаметр – 1 м 50 см.

У 1999 р. дерево обстежувала студентка Всеукраїнської біологічної школи групи екологів Радченко Інна в рамках конкурсу "Збережемо місцеві природно-історичні святині". На той час його параметри становили: висота – 48 м, обвід стовбура – 4 м 48 см, діаметр – 1 м 42 см. Проекція крони становила: на північ – 8 м 25 см, на південь – 5 м 00 см, на захід – 4 м 50 см і на схід – 7 м 15 см. Галуження стовбура починалося на висоті 2,5 м, де він розходився на три головні рамена. За морфологічними параметрами вік дерева визначили понад 200 років.

Сьогодні його висота становить 34 м, обсяг стовбура – 4 м 90 см, діаметр – 1 м 56 см. Проекція крони: Пн. – 9 м, Пд. – 12 м, Сх. – 8 м, Зх. – 7 м; вона цілісна, компактна. Дерево в доброму стані, росте, плодоносить. Очевидно, не можна погодитись із твердженням І. Радченко щодо віку дерева: на нашу думку воно набагато старше і йому зараз більше 300 років.

Бук лісовий, форма червонолиста (*Fagus sylvatica* L., f. *atropurpurea* Kirchn.). Родина букових (Fagaceae). Два дерева, що ростуть на вул. Княгинин, 44. Рішенням облвиконкому від 13.12. 1976 р., № 479 та виконкому Ради народних депутатів 11.10.1989 р., № 260 ці два дерева взято на облік, як заповідні об'єкти – пам'ятки природи місцевого значення.

Дерева обстежувалися у 1976 р. та у 1989 р., про що свідчить паспорт заповідного об'єкта. Відзначено, що стан дерев добрий; вони заввишки 20 м, з типовою для бука гладенькою сірою корою і широкою густою кроною. Листки пурпурного кольору, прості, яйцеподібні, по краю волохатовійчасті. На жаль, інших таксаційних параметрів дерев у паспорті не наведено.

У 1999 р. при повторному обстеженні дерев наводяться наступні параметри: першого – висота 19 см, діаметр – 32 см; другого – висота 17 см і діаметр 24 см.

Сьогодні їх розміри становлять: першого дерева – висота 21 м, обсяг стовбура – 1 м 53 см, діаметр – 50 см; другого – висота 20,5 м, обсяг стовбура – 1 м 14 см і діаметр – 36 см. За морфологічними показниками їх вік становить близько 60 років. Стовбури дерев нахилені на північ. Крона рідка, пра-

пороподібна, починається на висоті 7 м, є сухі гілки. Проекція крон – першого дерева: Пн. – 9 м, Пд. – 1 м, Сх. – 6 м, Зх. – 6,5 м; другого – відповідно 10 м, 1 м, 2,5 м і 3,5 м.

Заповідний режим витримано: дерева обведені металевою огорожею, жодних механічних пошкоджень кори чи гілок не виявлено, поблизу не ведуться жодні будівельні чи земляні роботи, які нанесли б шкоду цим заповідним об'єктам. Проте, дерева в незадовільному стані. Очевидно, екологічні умови міста не сприяють їх росту і розвитку. Тому, науковцям УкрНДГірліс, службовцям обласного управління екології та природних ресурсів, працівникам міської служби комунального господарства необхідно терміново дослідити ці дерева і вжити дієвих заходів, щоб зберегти такі рідкісні рослини на вулицях нашого міста. І насамперед – провести належні роботи щодо їх відтворення.

Гінкго дволопатеве (*Ginkgo biloba* L.) Родина гінкгових (*Ginkgoaceae*). Росте на вул. Василянок, 54. Цінне листопадне дерево, релікт японо-китайського походження.

Рішенням обласного виконкому від 13.12.1976 р., № 479 та Івано-Франківського міськвиконкому від 11.10.1989 р., № 260 дерево затверджене як пам'ятка природи місцевого значення. Як відзначено у паспорті, дерево посаджене у 1900 р., тобто, йому 107 років. У 1976 р. його висота становила 13 м, обсяг стовбура – 2 м 45 см, діаметр – 78 см. У 1989 р. ці параметри становили відповідно 16 м, 2 м 60 см і 82 см. Сьогодні його висота становить 21 м, обсяг стовбура – 2 м 72 см, діаметр – 86 см. Проекція крони: на Пн. – 8 м, на Пд. – 7 м, на Сх. – 6 м і на Зх. – 10 м. Дерево у доброму стані, нормально росте, розвивається. Слідів пошкодження кори чи гілок не виявлено. Заповідний режим охорони витримано.

Отже, в місті Івано-Франківську є п'ять заповідних природоохоронних об'єктів місцевого значення. Це – міський парк культури та відпочинку ім. Т. Шевченка – пам'ятка садово-паркового мистецтва і чотири цінні декоративні дерева – ботанічні пам'ятки природи: дуб черешковий (*Quercus robur* L.), два екземпляри бука лісового форми червонолистої (*Fagus silvatica* L., f. *atropurpurea* Kirchn.) і гінкго дволопатеве (*Ginkgo biloba* L.). Обстежені нами дендрологічні заповідні об'єкти мають крім природоохоронної, історичної, ще й неабияку естетичну, краєзнавчу та наукову цінність. Вони можуть з успіхом служити як об'єкти для наступних наукових досліджень. Заповідний режим господарювання збережено.

Дуб черешковий та гінкго дволопатеве в доброму стані, нормально розвиваються, проте, для їх впорядкування, покращення умов росту і розвитку необхідно провести окремі господарські санітарно-оздоровчі заходи – прочистити крони дерев, забрати сухі гілки тощо. А от заповідні екземпляри бука лісового червонолистої потребують особливої уваги.

Івано-Франківськ справедливо вважається одним із найбагатших зеленими насадженнями серед населених пунктів країни. Проте, щоб ці рослини мали гарний вигляд, естетично і гармонійно вписувалися в інтер'єр довкілля, до кожної з них необхідно проявляти індивідуальний догляд, оскільки кожна

окрема рослина потребує певних специфічних умов існування, розвитку та розмноження.

Література

1. **Определитель высших растений** Украины/ Под ред. Ю.Н. Прокудина. – К.: Ин-т ботаники им. Н.Г. Холодного, 1987. – 545 с.
 2. **Природа Івано-Франківської області**/ За ред. Геренчука К.І. – Львів: Вища шк., 1973. – 159 с.
 3. **Серебряков І.Г.** Життєві форми рослин// Чернова Н.М., Білова О.М. Екологія. – К., 1955. – С. 94-103.
 4. **Тахтаджян А.Л.** Система магноліофітов. – Л.: Наука, 1987. – 439 с.
 5. **Червона книга України.** Рослинний світ. – К.: Либідь, 1996. – 608 с.
-